

# Het tertiair van het bekken van Parijs

F. H. Willems

Goede fossielrijke ontsluitingen in het oudere tertiair ontbreken vrijwel in ons land en zijn naaste omgeving.

De onderzoekingen van de werkgroep zullen er ongetwijfeld steeds meer toe leiden dat fossielen uit oudere lagen extra onder de loupe moeten worden genomen om die uit jongere afdelingen beter te leren kennen. Of, nu het mioceen hier aan de orde van de dag is, wordt kennis van de oligocene fossielen noodzakelijker. Zo zullen naar men veilig kan voorspellen de nog oudere afdelingen van het tertiair steeds meer in de belangstelling komen.

Voor het oudere tertiair is gelukkig een prachtig gebied met een enorm aantal zeer fossielrijke ontsluitingen zonder al te lange reis bereikbaar. En wel in het Bassin de Paris. Dit Bassin is een goede naam, want men kan het gebied met een grote kuip vergelijken, waarom concentrisch steeds oudere geologische gebieden, eerst het Krijt, dan de Jura, etc., gerangschikt liggen.

Blijven we echter in de kuip. Hierin kan de ware liefhebber wekenlang zijn hart ophalen aan de fossielen van vrijwel het complete oude tertiair. Paleoceen (zeldzaam) en Eoceen (in voor ons onbekende overdaad) liggen hier mits U de goede plaatsen weet te vinden voor U open in hun étages: Montien, Thanéthien, Sparnacien, Yprésien (Cuisien), Lutétien, Bartonien, Ludien (zeldzaam). Ook zijn hier mooie vondsten te doen in het oligocene Stampien. Twee andere étages laat ik onvermeld omdat hun fossielrijkdom niet overdadig is.

De naam Daméry (8 km ten Westen van Epernay), een onvergetelijke vindplaats in het zo rijk met fossielen gezegende Lutétien, is reeds vrij bekend. Dit Daméry wordt beschreven als: 'le gisement des belles et nombreuses coquilles qui ont enrichi en fossiles lutétiens les collections du monde entier'. Wat zo schoon geprezen wordt, moet wel heel mooi zijn. En dat is het dan ook. Vroeger hoorde men wel eens de klacht: 'waarom reizen er toch zo weinig Nederlanders naar het geologisch hoogst interessante Frankrijk en naar zijn prachtige Bassin de Paris'. Juist in de laatste jaren begint dit vooral voor Daméry te veranderen. Reeds heel wat individuele liefhebbers en ook kleine groepen uit diverse Nederlandse verenigingen hebben deze plaats bezocht en zijn met rijke buit beladen teruggekeerd.

Nu ook dank zij onze Werkgroep de belangstelling voor de studie van of het uit pure liefhebberij eenvoudig verzamelen van tertiaire fossielen sterk toeneemt, mag met vrij grote zekerheid worden verwacht dat velen zullen besluiten gedurende een lang weekend een bliksemreis naar Daméry te maken of in de vakantie het Bassin grondig te verkennen.

Voor zover bekend is er in de Nederlandse geologische, paleontologische of malacologische publicaties weinig of niets verschenen dat kan dienen als een goede richtlijn voor het maken van een plan voor een korte of langere reis naar het Bassin de Paris. Wie deze toch verre reis maakt, zou door het vooraf vaststellen van een goed reis-

plan, zeker moeten zijn dat hij de aanwezige overvloed van fossielen werkelijk vindt en niet vele uren op altijd te korte dagen verliest door het najagen van van ouds bekende plaatsnamen, waar maar al te vaak geen goede ontsluiting meer bestaat.

Voor diegenen die in prachtige dagtoureën de achterbak van hun auto tot maximum-capaciteit willen beladen met fossielen bestaat er een recente (1964) reiswijzer namelijk het boek REGION DE PARIS - Excursions géologiques et voyages pédagogiques - auteur Albert F. de Lapparent - uitgave Hermann, 115, Boulevard Saint-Germain, Paris 6. Prijs circa f 36,-.

Het boek heeft 195 bladzijden van royaal formaat op uitstekend papier, met bijgelegde losse geologische overzichtskaart van de Région de Paris. Er zijn twintig excursies uitgestippeld. Steeds met geologische detailkaarten tussen de tekst, waarop in één excursie soms wel circa 10 vindplaatsen. Met veel uitstekende informatie o.a. over de stratigrafische indeling van deze plaatsen en met veel foto's. Bij de vindplaatsen staan ook de voornaamste daar voorkomende fossielen vermeld, zodat U al tijdens het zoeken enige steun hebt bij de beoordeling resp. determinatie.

Dit schijnt in Frankrijk het boek te zijn. Men ziet Franse zoekers met dit boek in de hand in de groeve's.

De in het boek steeds nauwkeurig aangegeven weg naar de vindplaats moet beslist zeer precies worden gevolgd. Vaak wordt in het boek bijv. aangegeven: aangekomen op het dorpsplein ziet men 3 wegen, daarvan moet men die volgen die naar het Noord-Oosten leidt. Het meenemen van een eenvoudig kompas is dus noodzakelijk. Nog een praktische wenk. Indien U een bepaalde aangegeven excursie geheel of ten dele wilt maken, verdient het aanbeveling de Franse beschrijving van de toegangsweg vooraf precies in het Nederlands te vertalen of te laten vertalen. Zelfs voor diegenen die een vrij goede kennis van de Franse taal hebben is het namelijk in de praktijk een ondoenlijke zaak, misschien zelf nog aan het stuur van een auto zittend, tegelijk de landkaarten te raadplegen en een tekst uit het Frans à l'improviste heel precies te vertalen. Uw kans dat U op een dergelijk moment de tekst van de toegangsweg van de vorige of de volgende groeve gaat vertalen en dan niet tijdig vindt wat U zoekt is niet denkbeeldig. Dergelijke feiten hebben zich in de praktijk reeds voorgedaan. Tegen dergelijke kleine moeilijkheden moet men zich wapenen. Het beste is de letterlijke vertaling vooraf, en deze keurig gereed leggen zodra men vertrekt naar de gezochte plaats. Kleine teleurstellingen zijn op een dergelijke reis toch niet te vermijden, niet elke groeve is wondermooi. Al is de excursiegids recent en persoonlijk door de schrijver van het boek gecontroleerd, toch zijn er al weer bepaalde aangegeven groeve's verdwenen. Ook komt het wel voor dat men meent de aanwijzigingen goed te volgen en toch de gezochte plek niet vindt.

Meenemen van zeef is aanbevelenswaardig. Ook is het meenemen van de een of andere verhardingsvloeistof nuttig voor soms voorkomende zwakke stukken.

Vooraf in het op een dergelijke reis boven alles belangrijke Lutétien zult U moeten hakken in het 'calcaire grossier' (Duits - Grobkalk).

Dit is een soort zachte mergel, bestaande uit met kalk gebonden zand. Een moker-tje (2000 g.?) met vierkante kop en minsten twee goed geharde scherpe beitels van 25 à 30 cm lengte, zijn bruikbare instrumenten. De tweede beitel zult U wel eens nodig hebben om de eerste los te krijgen uit de kalk. Gaat U in Daméry jagen op de beroemde *Cerithium giganteum* dan zult U een groot of klein houweel nodig hebben. Uit Limburg wordt voor dit hakwerk een bij de mijnwerkers bekend één-arms-houweel aanbevolen, dat met de naam kraaiepothak wordt aangeduid. Overigens komen die beroemde giganten in Daméry voor in twee lagen, nauwelijks

een meter van elkaar verwijderd. Als U in de kuil aan niemand kunt vragen waar deze buit zich verschuilt, let dan maar op de diepste uithollingen die Uw voorgangers in de wandjes hebben gemaakt.

Uit deze zachte, maar bij het hakken taaie, „calcaire grossier” kunt U soms met hulp van een hamertikje zonder moeite de vele fossielen plukken. Meestal prachtig geconserveerd, vaak met originele glans, en soms met originele kleurstrepen (bijv. *Voluta spinosa* uit Daméry en deze nog mooier uit Grignon). Bij het wassen thuis, warm water is daar ook goed voor, lost de kalk op en rolt het zand uit de mollusken. Uit gastropoden komen tijdens en ook nog na het reinigen talloze kleine fossielen rollen, die met zorg thuis uitgezeefd moeten worden.

Wie het genoemde boek tot gids kiest, zal vermoedelijk proberen de fossielen van het zeldzaam ontsloten Ludien te vinden in de plaats Chavençon. In 1967 bleek mij dat deze plek thans particulier eigendom is en hierop commerciële fazantenkweek wordt bedreven. De eigenaar hield toen als het ware de wacht op zijn terrein, en vertelde hoffelijk maar onverbiddeijk dat hij welke liefhebber dan ook niet kan toelaten. Hij vertelde dat hij vermoedelijk door dit boek op een zondag al een volle autobus uit Parijs had moeten terugsturen. Ik moet sterk afraden dit terrein zonder toestemming te betreden.

Sterk aanbevolen:

*Daméry* voor diegenen die het boek van f 36,- voor een korte excursie te duur vinden, volgt hier een korte beschrijving van de toegangsweg: het dorp Daméry met kerktoeren ligt op de rechteroever van de Marne, in het midden van de plaats duidelijke viersprong, daar richting Arty nemen, doorrijden tot duidelijk elektrisch station, daar vóór het station klein weggetje naar boven (ligt vrijwel tegen het station aan), goed voor auto maar niet voor autobus, kijk onder het stijgen naar links boven en U ziet de dubbele groeve. Veel plezier daar, U kunt zich er wel enige dagen vermaken. Ter afwisseling eens een groeve in de richting Fleury. Op 50/60 meter op de eerste weg *links*, ziet U rechts een andere groeve eveneens Lutétien maar ander materiaal. Of vanaf de beroemde groeve weer naar richting Fleury maar nu 50 M. de tweede weg *rechts* op, daar geen groeve maar bij een soort vallei ook veel mooie schelpen, die U soms uit de wortels van het gras kunt schudden.

*Grignon* zo mogelijk nog meer beroemd dan Daméry. Hier hebben grote voorgangers uit het verleden, bijv. Cuvier, Brogniart, Abrard, gezocht. Aantal verschillende soorten in deze kleine groeve ca. 1000! De microfossielen zullen wel meegeteld zijn. Deze kuil ligt op het ommuurde en bewaakte terrein van l'Ecole nationale d'agriculture de Grignon. Staatseigendom. Dringende raad dit terrein niet te betreden zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van: M. le Directeur de l'Ecole d'agriculture de Grignon (par Thiverval (S.-et-O.)). Voor groepen acht men de kans tot het verkrijgen van toestemming zeer klein.

*Villiers-Saint Frédéric* Prachtig ontsluiting beide zijden van de spoorbaan. Veel soorten. Hier zeef onmisbaar.

*Cuise-Lamotte* De klassieke plaats voor het Cuisien. Zeef nodig.

*Berchères* Rijke oogst. Beschreven begroeide bosweg was in 1967 al haast onzichtbaar door begroeiing. Ca. 500 m langs de rand van de akkers en dan 90 graden naar links voor 50 m brengen U ook bij de kuil.

*Houdan, Vigny, Isle les Meldeuses.* In verschillende streken maar alle aanbevelenswaardig. In Vigny proberen bij de arbeiders grote steenkernen van cerieth los te krijgen. Dit is Montien en elders niet te vinden. Het allereerste tertiair hier in Vigny, boven, onder en tussen het krijt.

*Le Guépelle* klein beschreven door de Lapparent, maar door wegaanleg ondertussen reusachtige kuil geworden. Geweldige oogst gegarandeerd.

*Rosières* Wat een prachtige cerithiums compleet met gave monding.

*Morigny en Auvers-Saint-Georges* Voor Morigny let goed op de route beschrijving. U moet een bosje in naast de weg, als U van het zuiden komt links. Het is de moeite waard! Stampien, eerste *P. obovatus*. In Auvers heeft U zoiets als een houweel nodig om de grond wat te ontsluiten. In Morigny doet een schop het beter.

In dergelijke groeves valt men van de éne verrukking in de andere. Hier kan de beginner „aus der Fülle schöpfen” (citaat Prof. Dr. E. Fraas). Maar ook kleine teleurstellingen zullen er op een flinke reis vele zijn. Als men éénmaal verwend is door bezoek aan het mooiste, loopt het herhalen van een ergens beschreven trip naar Trigny, Châlons-sur-Vesle-, etc. op een teleurstelling uit. Ik heb dit ondervonden en minstens één andere liefhebber heeft dezelfde teleurstelling gehad. Pourcy een beroemde vindplaats in het Sparnacien werkt ook al teleurstelend. Toch zijn deze „slechte plaatsen” waar de beschrijvers heel zeker veel gevonden hebben naar Nederlandse maatstaven altijd nog wel zo goed dat we er morgen allemaal tegelijk zouden zijn als ze hier dichtbij lagen.

Een grote moeilijkheid zal het determineren van de buit zijn. Ook hiervoor bestaat een in Nederland nog niet algemeen bekend boek en wel de „Catalogue des Fossiles Tertiaires du Bassin de Paris”, door Raymond Furon et Robert Soyer, uitgever Paul Lechevalier, 12 Rue de Tournon, Paris, VIe (1947). Prijs ca. f 10,-. Hierin zijn ongeveer 5000 verschillende tertiaire fossielen uit de streek van Parijs opgenomen. De fossielen zijn steeds systematisch gerangschikt in de étages waarin ze voorkomen. Indien bepaalde dieren onveranderd in diverse étages leefden, is dit steeds vermeld bijv. door de letters C.L.B., hetgeen betekent dat de soort voorkomt in Cuissin, Lutétien en Bartonien. De naamgever en beschrijver van elk fossiel bijv. Lmk. of Desh. is naast de determinatie vermeld. Aan elke soort is een dubbel nummer gegeven, het eerste voor het geslacht, het tweede voor de soort. Ongeveer 250 van de meest karakteristieke fossielen zijn duidelijk afgebeeld op 32 platen aan het eind van het boek. Typevindplaatsen zijn ook vermeld, maar na soms meer dan 100 jaar geen goede basis meer om daar te gaan zoeken.

Een goed onderscheidingsstelsel dat reeds door enige Nederlanders wordt gebruikt en in Frankrijk vermoedelijk reeds gemeengoed is, ligt dus voor U klaar. De boeken kunnen eventueel worden besteld bij ons medelid Boekhandel Nautilus, Papenstraat, Deventer.

Als landkaarten zijn de Michelinkaarten 55/56/60/61 plus de Michelinkaart van de snelle verbindingswegen door de stad Parijs voldoende. Bij zoeken binnen een straal van 50 km vanaf Parijs is bij hotelverblijf Parijs of een voorstad aan te bevelen. Want de grote verbindingswegen stralen van Parijs uit. De dwarswegen in dit spinnweb om Parijs zijn vaak te klein van capaciteit, dus om Parijs heen rijden kan veel extra rijken kosten bijv. achter een niet te passeren vrachtknods die 40 km rijdt.

Ik wens U „goede jacht” en behouden thuishoofst. Als de achterbak van Uw auto op de thuisreis zwaar beladen is, zullen Uw lichten iets te hoog gericht zijn. Dan weet U meteen wat er aan de hand is, als tegenliggers U plagen met hun grootste licht.

De laatste jaren hebben velen reeds fossielen verzameld in het Bekken van Parijs. Helaas is veel van het materiaal voor menigeen niet determineerbaar, omdat men de geschikte literatuur niet kent, ofwel omdat die niet meer te krijgen is. Er is dus waarschijnlijk bij die verzamelaars dringend behoefte aan contact met anderen, zowel voor het uitwisselen van gegevens, als voor het determineren, maar ook om wellicht te komen tot het gezamenlijk bekostigen van een herdruk van een felbegeerd, maar door zijn prijs onbereikbaar geworden, goed determinatiewerk. Allereerst is het dus van belang te weten wie hiervoor belangstelling heeft. (Het gaat er hier dus bepaald *niet* om één of andere nieuwe vereniging te stichten!!) Belangstellenden gelieven dus hun naam, adres op te geven aan: A. Haandrikman, Nachtegaallan 68, Goes.